

OBJEKTÍVNE A SUBJEKTÍVNE ASPEKTY VNÍMANIA POCITU BEZPEČIA AKO PREDMET VÝSKUMU SECURITOLÓGII

Leszek F. Korzeniowski¹, Juliusz Piwowarski²

ABSTRACT

Interdisciplinary approach to research of social phenomena, leads to creation of idea of scientific treatment of human and institutions security. In the Republic of Poland “security sciences” were registered as scientific discipline at the beginning 2011. It is a very good step forward to boost all the research on security, which is highly needed nowadays. Rising the level of security is very important not only for individuals, but also for whole societies. This article shows how important is securitology in today globalized world.

Key words: securitologia, human security, security science

ABSTRACT

Interdisciplinárny prístup k výskumu spoločenských javov spôsobil vznik vedeckého prístupu k téme bezpečnosti človeka a organizácií, ktoré vytvoril. „Veda o bezpečnosti“ bola v Poľsku ako *stricte* vedecká disciplína „formálne“ zaradená medzi spoločenské vedy začiatkom roku 2011. Jedná sa o dôležitý krok, ktorý umožní zintenzívniť výskum v období nárastu dopytu na bezpečnosť. Zvyšovanie úrovne bezpečnosti je neobyčajne dôležité nielen pre jednotky ale aj pre ľudské celky. Cieľom tohto článku je poukázať na význam securitológie v dnešnom zglobalizovanom svete, v ktorom ohrozenie neustále vzrastá. Autori zároveň usudzujú, že samotný pojem securitológia je univerzálnejší a praktickejší ako pojem „veda o bezpečnosti“ – čo však neprekáža tomu, aby obidva výrazy existovali rovnočasne.

Kľúčové slová: securitológia, bezpečnosť človeka, veda o bezpečnosti

¹ Leszek F. Korzeniowski – president of EAS

² Juliusz Piwowarski – rector of WSBPI „Apeiron” w Krakowie

1. GENERAL PRINCIPLES OF CRISIS MANAGEMENT

1.1. ANALYSIS OF SECURITY ENVIRONMENT AND CURRENT RISK ISSUES AND THREATS WITHIN TODAY SOCIETY.

V úvahách o zmysle ľudskej existencie, pri hľadaní jej „parametrov“, ktoré tvoria pomerne hmatateľné determinanty šťastia a bezpečnosti, nemôžeme okrem existencie istých intuitívnych možností obísť ani snahu definovať kategórie ktorých sa týkajú uvedené úvahy. Ak pomineme kategóriu šťastia, zostaneme pri pojme bezpečnosti, ktorý nie je neutrálnou premennou pri vzniku šťastia a konkrétnejšie vo väčšine prípadov stanoví základnú podmienku³. Človek si chcel v priebehu dejín zabezpečiť vhodné podmienky na svoj život a rozvoj, na uspokojenie svojich zámerov a potrieb, hľadal účinné prostriedky, metódy a formy, ktoré mu mali zabezpečiť vysoký stupeň bezpečnosti. Spojením historickej reflexie s analýzy súčasnosti je treba pripomenúť už na začiatku, že záujem o záležitosti týkajúce sa bezpečnosti (...) našiel svoje apogeum dnes, keď sa svet, v ktorom žijeme ocitol v rozhodujúcom okamžiku⁴, kedy sa na prahu XX. storočia zamýšľame ako má prežiť ľudský druh a kultúrne okruhy, ktorých je predstaviteľom⁵. Optimálna úroveň nedostatku ohrozenia rozhoduje nielen o prežití, ale aj o možnostiach ďalšieho rozvoja človeka.

Tento požadovaný stav bezpečnosti je definovaný ako „protiklad ohrozenia“⁶ a ako „stav vecí, ktorý človeka zbavuje všetkých obáv“⁷.

Bezpečnosť ako objekt výskumu má viacrozmerový charakter. Ide teda o stav, ktorý presahuje prostý nedostatok ohrozenia. Uvedené ohrozenia skúmajú základné a porovnávacie vedy, teoretické aj praktické - čo vyplýva zo skutočnosti, že bezpečnosť je podmienená rôznymi objektívnymi a subjektívnymi, sociopsychologickými a kultúrnymi, politickými a právnymi, prírodnými a technicko- makro- a mikroekonomickými činiteľmi - ktoré zostávajú vo vzájomných nerozdeliteľných súvislostiach (vzťahoch). Základ metodologického výskumu tak súčasne tvorí holistický prístup, mnohoaspektovosť chápania a „čítania“ skutočnosti, prekračovanie hraníc medzi vedeckými disciplínami, využívanie metodologického postupu a teoretických výsledkov prác mnohých: vied, filozofie, psychológie, sociológie, histórie, ekonomických, právnych a politických vied, vojenských, prírodných, medicínskych, pedagogických vied, dokonca aj teológie alebo religionistiky.

Securotológia patrí medzi praktické vedné odbory, ktoré určujú perspektívu nivelizácie ohrozenia existencie a rozvoja človeka a spoločenských organizácií.

V analýze stavu bezpečnosti a ohrozenia je možné použiť pojem ako je riziko a prijať ho ako mieru potenciálneho ohrozenia. Tento prístup umožňuje riadenie (ovládanie) rizika.

Geert Hofstede opisuje riziko ako stupeň pravdepodobnosti, že nastane istá udalosť alebo situácia. Zdôrazňuje však, že nesmieme si mýliť pojmy vyhybania sa neistote a odporu k neseniu rizika⁸. Neistota súvisí s rizikom tak ako nepokoj so

³ PIWOWARSKI J.: *Rozważania o bezpieczeństwie i kulturze bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne*, DEPO J., PIWOWARSKI J. Kraków: WSBPiI „Apeiron” w Krakowie 2011, s. 7–8.

⁴ ROSA R.: *Zarys polskiej filozofii bezpieczeństwa*. Siedlce: Akademia Podlaska 2009, s. 6.

⁵ Zob. HUNTINGTON S. P.: *Zderzenie cywilizacji*. Warszawa: Muza 2004.

⁶ *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I. Warszawa: Reader's Digest Przegląd 2001, s. 50.

⁷ LINDE M. S. B.: *Słownik języka polskiego*, t. I. Warszawa: Gutenberg Print, s. 84.

⁸ HOFSTEDE G.: *Kultury i organizacje*. Warszawa: PWE 2000, s. 184.

strachom. Strach a riziko označujú konkrét: predmet alebo osobu v situácii ohrozenia. Nepokoj je nepredmetný, ale neistota nemá prívlastok pravdepodobnosti. Hladina nepokoja sa zredukuje po nastaní neistoty ku konkrétne odhadnutému riziku.

Ulrich Beck opísal spoločnosť rizika ako spoločnosť, ktorú ohrozujú vedľajšie príznaky vedecko-technického rozvoja. Z toho je možné usúdiť, že sa tu nejedná iba o zdravotné konsekvencie pre človeka a prírodu, ale aj o sociálne, hospodárske, politické konsekvencie vedľajších príznakov už predošlých vedľajších príznakov: medzi ne sa zaraďujú: súčasná kríza hodnôt, krach trhu, byrokratické kontroly podnikov, otvorenie nových trhov, obrovské náklady, súdne procesy, strata tváre. „V spoločnosti rizika postupne alebo náhlym skokom – výstražným alarmom pred smogom, nehoda s otravnou substanciou atd. – vzniká politický potenciál katastrof. (...) spoločnosť rizika je spoločnosťou katastrof. Hrozí jej, že výnimočné stavy sa svávajú stavmi normálnymi“⁹.

Týmto spôsobom vyjadril Ulrich Beck podstatu vzťahov medzi stavmi ohrozenia a rizika. Normatívny antiprojekt bezpečnosti je ne-bezpečnosť (ohrozenie).

Viktor Porada opisuje bezpečnosť ako systém činiteľov a ich vlastností, ktoré sú vzájomne súvzťažné a s rôznou mierou vzájomného pôsobenia, ktoré majú vplyv na vznik, rozvoj a výsledky spoločenských javov s negatívnym vplyvom na zdravie, život a ostatné hodnoty „v konkrétnej spoločnosti (spoločenský systém, sloboda, viera, majetok, atd.)“¹⁰.

Na vznik ohrozenia sú potrebné určité činitele. Spočívajú v danom podmete, v jeho okolí alebo vo vzťahoch podmetu s okolím. Ohrozenie môžeme spájať s negatívnym potenciálom chápaným ako schopnosť deštruktívneho pôsobenia na systém¹¹.

Definícia pojmu bezpečnosti je založená na jeho objektívnych a subjektívnych aspektoch. Objektívny stav bezpečnosti sa vzťahuje na reálne ohrozenie, ktoré je nezávislé od vnímania daného subjektu. Pocit bezpečnosti stanoví subjektívny aspekt a vzťahuje sa k vedomiu (alebo jeho nedostatku) daného podmetu.

V návaznosti na pôsobenie proti kríze hodnôt ako na spôsob boja proti ohrozeniu je možné chápať bezpečnosť nielen ako stav ale aj ako hodnotu.

Filozof W. Tulibacki považuje „Bezpečnosť,(...) za jednu zo základných hodnôt, ktorá hrá inštrumentálnu úlohu pre vznik a existenciu materiálnych a duchovných hodnôt“¹².

Józef Tischner rozoberá otázku hodnôt z dvoch pohľadov: z pohľadu vecí, ktorej sú „priradené“ isté hodnoty a z pohľadu človeka, ktorý prežíva isté hodnoty, prežíva hodnotu myšlienok podľa hodnôt¹³. Rozoberajúc problém najskôr z pohľadu vecí zdôrazňuje, že „ náš svet je svetom hodnôt“.

⁹ BECKV.: *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: SCHOLAR 2002, s. 33.

¹⁰ PORADA V.: *Teoretický rozbor policejní informace, situace a identifikace policejní činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR 2003, s. 263.

¹¹ SZYMANEK A.: *Wektorowy model zagrożenia obiektu*, [w:] *Bezpieczeństwo systemów*. Warszawa: ITWL 1990, s. 97.

¹² TULIBACKI W.: *Etyczne aspekty bezpieczeństwa na tle pewnych „stałych” cech natury ludzkiej*, [w:] ROSA R. (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie*. Siedlce: WSRP 1999, s. 33.

¹³ TISCHNER J.: *Myślenie według wartości*. Kraków: Znak 1982, s. 483.

V tomto svete existuje zároveň hlad, nespravodlivosť, odvaha a smrť, dôležité a menej dôležité veci. Keby toto všetko niekomu náhle zľahostajnelo, museli by sme si položiť znepokojujúcu otázku, čo sa s týmto človekom deje¹⁴?

Tvrdenie, že človek žije vo svete hodnôt, nie je iba pôsobivou metaforou, ale aj odrazom skutočného stavu vecí. Každý objekt, ktorý sa nachádza vo vzťahu s ľudským subjektom disponuje možnosťou bytia hodnotným podľa toho, čo tento objekt reprezentuje sebou samým, to znamená objektívnymi vlastnosťami, ktoré vzhľadom za potreby subjektu rozhodujú o úrovni kvalitatívne určeného podmetovo-predmetného vzťahu. Človek nevytvára hodnoty z ničoho, ale ich pre seba odhaľuje v obsahu (náplni) sveta – zdôrazňuje Józef Lipiec¹⁵.

Prítomnosť hodnôt u ľudí zoskupených v spoločnostiach determinuje fakt, že tieto hodnoty u jednotlivých jednotlivcov výsledne vzniknú – čo vyplýva z ich všeobecného a upevneného výskytu v kultúre.

Hodnoty, ktoré jednotlivec akceptuje a cení, sa významne podieľajú na fungovaní jeho osobnosti a na jeho programovaní svojej činnosti. Hodnoty fungujú aj ako štandard pri výbere individuálnej životnej cesty daného jednotlivca v podmienkach určitej spoločnosti, do ktorej prináleží a v ktorej vyrastá. Hodnoty a ich realizácia dávajú konaniu človeka podmetový charakter ako aj – v širšej perspektíve – umožňujú mu precítiť zmysel vlastného života. Hodnoty, ktoré si daný jednotlivec osvojil sú podľa stupňa ich subjektívnej dôležitosti zoradené do určitých hierarchických celkov. Čím vyššia je pozícia určitej hodnoty, tým väčší je jej význam ako štandardu regulácie aktivity.

Všimnime si, že takmer polovica (48%) účastníkov ankety, ktorú v decembri roku 2003 zorganizoval Inštitút Gallupa v 51 štátoch po celom svete, si pesimisticky myslí, že nasledujúce pokolenie bude žiť v menej bezpečnom svete¹⁶.

Ak sa na tomto mieste sústredíme na individuálny rozmer bezpečnosti, stimulačný charakter situácie človeka stanoví citlivosť a reaktivnosť. Citlivosťou nazývame schopnosť živých organizmov vnímať určité podnety (zrakové, sluchové, dotykové atď.) Reaktivnosť je chápaná ako istý typický vzťah sily reakcie voči sile, ktorá u rôznych ľudí vyvoláva tieto podnety. Znamená to, že reakcia rôznych osôb na analogické podnety je rôzna a teda chovanie rôznych ľudí v tom istom prostredí môže byť rôzne.

Rovnako aj danú situáciu stanovia vlastnosti okolia ako aj podmetu a to tým ako človek vníma danú situáciu a ako túto situáciu chápe¹⁷.

Ak sa presunieme späť k pojmu osobnosti je treba zdôrazniť, že súvisiace pojmy sú pojem totožnosti a pojem „ja“. Naše „Ja“ sa skladá po prvé – z myšlienok a presvedčení, ktoré sa vzťahujú na nás samých, teda toho, čo William James nazval „poznávané ja“¹⁸.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ LIPIEC J.: *Świat wartości*. Warszawa: Fall 2001, s. 22–23.

¹⁶ PIWOWARSKI J.: *Etyka w administracji i jej źródła*. Kraków: WSBPil „Apeiron” w Krakowie 2011, s. 41.

¹⁷ CZEKUNKOWA L.: *Uczestnictwo w kulturze narodowej poprzez układ wartości uczniów zdolnych*, [w:] PAJAŁ K., ZDUNIAK A. (red.), *Edukacyjne zagrożenia początku XXI wieku*. Warszawa: Elipsa 2003, s. 45.

¹⁸ Ankety sa zúčastnilo 43 tisíc osôb – ktorí reprezentovali viac ako 1,1 mld obyvateľov Zeme. Anketovaní mali zhodnotiť okrem iného: hrozbu vojny a teroristických útokov v rámci svojej krajiny a vo svete, ich vlastný pocit ekonomického bezpečia a blahobytu, názor na ochranu životného prostredia. Viz. Názor spoločnosti, Nebezpečnejší svet, „Rzeczpospolita” 2004.01.09.

Po druhé, „Ja“ je príjemcom informácie z okolia, ktorú aktívne spracováva – ide o „poznávajúce ja“. Moderná terminológia sa prikláňa k názoru, že „poznávané ja“ je priamou definíciou „Ja“. Naproti tomu „poznávajúce ja“ sa v súčasnosti stotožňuje s pojmom vedomia jednotlivca.

1415

16

¹⁸Zob. TOMASZEWSKI T. (red.): *Psychologia*. Warszawa: PWN 1977, s. 21.

¹⁹JAMES W.: *The Principles of Psychology*. New York: Holt 1890.

- Fenomenologickej, v ktorej element situácie tvoria iba javy, lebo iba ony sú prístupné poznaniu, pociťované a chápané (zatiaľ čo podstata veci, „vec sama o sebe“, je nepoznatelná). Podľa Kurta Lewina je bytie skutočnosti vždy bytím pre niekoho a preto je situácia človeka vždy taká akú ju vníma on sám (vnímanie a rozumenie)¹⁹

- Duálnej, dvoch protikladných situácií: „objektívnej“ a „subjektívnej“. Henry Murray - ktorého spomínal Tadeusz Tomaszewski – rozlišuje objektívnu situáciu, ktorá existuje nezávisle na tom ako ju ktokoľvek vníma (situácia alfa) a „subjektívnu situáciu, ktorú daná osoba vníma v danej chvíli (situácia beta)²⁰.

- Holistickej, celkovej, okolie človeka spolu so samotným človekom, také aké sú objektívne a v objektívnych vzájomných vzťahoch a ako ich vníma podmet a ako ich vnímajú ostatní účastníci situácie.

Dynamický model bezpečnosti sa skladá zo štyroch od seba závislých častí:

1. Objektívna situácia (ohrozenia),
2. Subjektívna úvaha (pozorovanie, chápanie),
3. Zachovanie sa (rozhodnutie, činnosť) na základe subjektívnej úvahy
4. Následky, ktoré závisia od objektívnej situácie.

Činitele, ktoré objektívne pôsobia na formovanie správania osôb samé interpretujú svoju situáciu. Pri čom chápanie situácie človeka závisí od objektívnych vlastností okolia, charakteru a temperamentu osôb ako aj od toho, čo oni samotní v danej situácii robia. Ba čo viac, niektoré elementy situácie pôsobia na človeka priamo, bez prostredníctva jeho vedomia, napr. keď po posúdení situácie ako bezpečnej osoba nezareaguje, môže ju to ohroziť, príslušne podľa objektívnych vlastností ohrozenia a k odhadnutým vlastnostiam okolia.

V súvislosti s uvedenými faktami môžeme skonštatovať, že znalosť jednotlivcov musí byť konfrontovaná so znalosťou kolektívov a musí vychádzať so spoločenského vedomia. Veľkú úlohu tu zohráva organizačná kultúra, ktorá je vytváraná securitologickým spôsobom – ako kultúra bezpečnosti.

¹⁹ TOMASZEWSKI T. (red.): *Psychologia*. Warszawa: PWN 1977, s. 21.

²⁰ JAMES W.: *The Principles of Psychology*. New York: Holt 1890.

REFERENCES

- [1] BECK V.: *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: SCHOLAR 2002.
- [2] CIEŚLARCZYK M. *Kultura bezpieczeństwa i obronności*. Siedlce: Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny 2011.
- [3] CZAPSKA J., WÓJCIKIEWICZ J., : cit. s.66; KORZENIOWSKI L.: *Przyczynek do teorii zarządzania bezpieczeństwem*, [w]
- [4] Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí, Žilina: Univerzita v Žiline 2002.
- [5] CZEKUNKOWA L.: *Uczestnictwo w kulturze narodowej poprzez układ wartości uczniów zdolnych*, [w:] PAJĄK K., ZDUNIAK A. (red.), *Edukacyjne zagrożenia początku XXI wieku*. Warszawa: Elipsa 2000.
- [6] HOFSTEDE G.: *Kultury i organizacje*. Warszawa: PWE 2000.
- [7] HUNTINGTON S. P., *Zderzenie cywilizacji*, Warszawa: Muza 2004,
- [8] JAMES W.: *The Principles of Psychology*. New York: Holt 1890.
- [9] KORZENIOWSKI L.: *Zarządzanie bezpieczeństwem. Od ryzyka do systemu*, [w:] KORZENIOWSKI L. (red): *Zarządzanie bezpieczeństwem. Prace Edukacyjne*. Kraków: EAS 2003.
- [10] KORZENIOWSKI L.: *Zarządzanie bezpieczeństwem. Rynek, ryzyko, zagrożenie, ochrona*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem*. Kraków: PSB 2000.
- [11] LEWIN K.: *Principles of Topological Psychology*. New York: 1936.
- [12] LINDE M. S. B., *Słownik języka polskiego*, t. I, Warszawa: Gutenberg Print.
- [13] LIPIEC J.: *Świat wartości*. Warszawa: Fall 2001.
- [14] PIWOWARSKI J.: *Etyka w administracji i jej źródła*. Kraków: WSBPiI „Apeiron” w Krakowie 2011.
- [15] PIWOWARSKI J.: *Rozważania o bezpieczeństwie i kulturze bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne*, DEPO J., PIWAWARSKI J. Kraków: WSBPiI „Apeiron” w Krakowie 2011.
- [16] PORADA V.: *Teoretický rozbor informace, situace a identifikace policejní činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR 2003.
- [17] ROSA R., *Zarys polskiej filozofii bezpieczeństwa*, Siedlce: Akademia Podlaska 2009.
- [18] *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I, Warszawa: Reader's Digest Przegład 2001.
- [19] SZUMSKI J.: *Amerykańska opinia publiczna o przestępczość i jej kontroli*. „Przestępczość na świecie”, t. XVIII, Warszawa 1985.
- [20] SZYMANEK A.: *Wektorowy model zagrożenia obiektu*, [w:] *Bezpieczeństwo systemów*. Warszawa: ITWL 1990.
- [21] TISCHNER J.: *Myślenie według wartości*. Kraków: Znak 1982.
- [22] TOMASZEWSKI T. (red.): *Psychologia*. Warszawa: PWN 1977.
- [23] TULIBACKI W.: *Etyczne aspekty bezpieczeństwa na tle pewnych „stałych” cech natury ludzkiej*, [w:] ROSA R. (red.): *Edukacja dla bezpieczeństwa i pokoju w jednoczącej się Europie*. Siedlce: WSRP 1999.

Článok recenzoval:
Ing. Štefan Jangl, PhD.

